

УДК 336.7

DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2021.13.2.19>

Білінський Д.О.,

д.ю.н., професор,

доцент кафедри фінансового права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЮ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ ТА ФІНАНСУВАННЮ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЗБРОЇ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ

Постановка проблеми. Національне законодавство у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення є динамічним і постійно зазначає змін з метою його відповідності міжнародним стандартам. На виконня таких вимог було внесено зміни до Закону № 361-IX «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Зважаючи на те, що новели законодавства у сфері фінансового моніторингу залишаються вивченими не в повному обсязі, а самі дослідження не можуть адекватно базуватися на емпіричних даних, адже практика застосування нових норм лише починає формуватися, постає необхідність у ґрунтовному формально-юридичному аналізі законодавчих норм і здійсненні порівняльного аналізу норм останніх редакцій Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання порівняльного аналізу законодавчих норм у сфері фінансового моніторингу розглядалось в межах праць вітчизняних вчених, таких як М. О. Перепелиця, Г. М. Чернишов, Б. М. Сюркало та ін. Проте на сьогодні простежити зміни у регулюванні відносин

фінансового моніторингу та встановити їх відповідність вимогам міжнародних стандартів можливо переважно з позицій національного законодавства і норм міжнародних актів щодо запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Метою статті є порівняльний аналіз змін у регулюванні відносин фінансового моніторингу на рівні національного законодавства та встановлення відповідності таких змін вимогам міжнародних стандартів.

Виклад основного матеріалу. З метою адаптації національного законодавства міжнародним стандартам, встановленим четвертою Директивою (ЄС) 2015/849 «Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму» [1], нормами Регламенту (ЄС) 2015/847 «Про інформацію, що супроводжує грошові перекази» [2], рекомендаціям FATF [3], а також для та отримання траншу в 500 млн євро 06.12.2019 р. Верховною Радою України було прийнято Закон № 361-IX «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (далі – Закону № 361-IX) [4] на заміну однойменного Закону від 14.10.2014 р. № 1702-VII (далі – Закону №1702-VII)[5]. У пояснювальній записці було наведено 12 основних елементів, що удоско-

налюються в законодавстві щодо фінансового моніторингу [6]. Порівняльний аналіз законодавчих змін норм останніх редакцій вказаних нормативних актів свідчить про існування між ними низки відмінностей.

По-перше, сферу дії Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» поширено на «органи місцевого самоврядування, правоохоронні та розвідувальні органи, інші державні органи України». Також ч. 2 ст. 2 Закону №361-IX була доповнена виникненням у суб'єктів первинного фінансового моніторингу обов'язку інформувати клієнтів про обробку їх даних під час ідентифікації [4].

По-друге, розширено перелік національних публічних діячів. До них включено: керівника постійно діючого допоміжного органу, утвореного Президентом України, його заступників; керівника та заступників керівника Державного управління справами; керівників апаратів (секретаріатів) державних органів, що не є державними службовцями, посади яких належать до категорії «А»; Секретаря та заступників Секретаря Ради національної безпеки і оборони України; Директора Державного бюро розслідувань та його заступників; Директора Бюро економічної безпеки України та його заступників; членів керівних органів політичних партій.

По-третє, зазнав змін суб'єктний склад первинного і державного фінансового моніторингу. Так, до суб'єктів первинного фінансового моніторингу включено: бухгалтерів; суб'єктів господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку; суб'єктів господарювання, що здійснюють консультування з питань оподаткування; суб'єктів господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри; постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів. До суб'єктів державного фінансового моніторингу включено Міністерство цифрової трансформації

України та виключено центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сферах надання послуг поштового зв'язку та економічного розвитку, та Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

По-третє, Закон №361-IX доповнено статтею, що закріплює принципи проведення фінансового моніторингу.

По-четверте, Міністерство фінансів України у пояснювальній записці до законопроекту декларувало приведення термінологічної бази у відповідність до міжнародних стандартів. Так, ряд понять змінили назву, ряд понять було доповнено чи змінено за визначенням, а також було введено нові поняття. До нових понять у законодавстві про фінансовий моніторинг можна віднести: а) поняття, пов'язані з обігом електронних валют та електронних грошей, б) поняття, які пов'язані або забезпечують реалізацію ризик-орієнтованого підходу.

Особливу увагу слід акцентувати на зміні таких ключових понять:

– верифікація у чинному законодавстві визначається як сукупність заходів суб'єкта первинного фінансового моніторингу, направлених на встановлення відповідності ідентифікаційних даних з ціллю визначення кінцевих бенефіціарних власників та більше не передбачає особистої присутності клієнта чи представника клієнта.

– змінено поняття бездоганної ділової репутації. Так, вказане поняття пов'язується лише з відсутністю конкретних порушень законодавства про фінансовий моніторинг, протидію корупції, а також іншим профільним законодавством, що вчинені протягом останніх трьох років, а також відсутністю судимості, не знятої чи не погашеної судимості за конкретні види злочинів: злочинів проти громадської безпеки, злочинів проти власності, злочинів у сфері господарської діяльності, злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку та злочинів

у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Попередній закон регламентував дефініцію вказаного поняття через «відповідність діяльності (особи) вимогам законодавства», при цьому не встановлював темпоральні межі, протягом яких слід було виявляти такі порушення «вимог законодавства», а також не встановлював конкретний перелік видів злочинів. З наведеного доходимо висновку, що новим законом можливо відновити бездоганну ділову репутацію, а ділова репутація нарешті стала пов'язана з конкретними порушеннями, що можуть впливати прямо на ділову репутацію та пов'язані з нею.

– з визначень національних та іноземних публічних діячів виключено частину, що встановлювала строк у три роки, після якого особа, що займала відповідні посади, вважалась публічним діячем в сенсі законодавства про фінансовий моніторинг. Тепер особа вважається публічним діячем незалежно від часу, який пройшов з моменту зайняття відповідної посади. За Законом 1702-VII для національних та іноземних публічних діячів в обов'язковому порядку встановлювався високий ризик проведення фінансових операцій та встановлення ділових відносин, а в чинній редакції Закону № 361-IX суб'єкт первинного фінансового моніторингу, зобов'язаний встановлювати високий ризик ділових відносин лише іноземних публічних діячів.

– до поняття «дані, що дають змогу встановити кінцевого бенефіціарного власника» включено такі елементи, як «характер та міра (рівень, ступінь, частка) бенефіціарного володіння (вигоди, інтересу, впливу)».

– до поняття істотної участі в діяльності юридичної особи включено частину «або незалежна від формального володіння можливість значного впливу на керівництво чи діяльність юридичної особи» [4; 5].

Враховуючи, що основний понятійно-категоріальний апарат залишився аналогічним, лише наведені зміни вважаємо істотними. Так, розширено інструментарій для виявлення

осіб, що здійснюють фактичний вплив на діяльність юридичної особи, введено можливість реабілітації особи та відновлення ділової репутації, саме поняття репутації необхідно мірою деталізували, а ступінь нагляду за іноземними публічними діячами було лише підвищено, одночасно виключивши обов'язок встановлювати високий ризик ділових відносин для національних публічних діячів.

Крім того, Міністерство фінансів України також задекларувало введення ризик-орієнтованого підходу та механізму належної перевірки. Вказані зміни є фактичною калькою рекомендацій FATF, які прямо встановлюють необхідність проведення належної перевірки у випадках встановлення ділових відносин; проведення разових операцій, що перевищують 15 000 доларів США/євро або при проведенні підозрілих електронних платежів; за наявності обґрунтованої підозри у «відмиванні» активів чи сумнівів в достовірності ідентифікаційних даних клієнта [3]. Чернишов Г.М. вказував, що фактично введення ризик-орієнтованого підходу є інтерпретацією внутрішнього фінансового моніторингу, передбаченого ст. 16 Закону 1702-VII [7, с. 229]. Це твердження складно оспорювати з огляду на те, що сам механізм встановлення ризику майже не змінився. За вказаною ст. 16 підставами внутрішньої перевірки були: 1) обставини, за яких операція підпадає під критерії ризиків, розроблених суб'єктом первинного фінансового моніторингу; 2) обставини проведення операції підпадають під критерії ризиків, сформованих на основі типологічних досліджень та оприлюднених спеціально уповноваженим органом; 3) невідповідності характеру операції виду діяльності клієнта.

Але модель нормативного регулювання була приведена у повну відповідність FATF. Дійсно, суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язується встановити критерії ризикових операцій (ч. 3 ст. 7 Закону № 361-IX) та враховувати оприлюднені типологічні дослідження під час встановлення власних

критеріїв. При цьому суб'єкт первинного фінансового моніторингу повинен формувати ризик-профіль клієнта, кількість підстав для проведення обов'язкового фінансового моніторингу зменшено з 17 (ст. 15 Закону №1702-VII) до 5 (ст. 20 Закону №361-IX – порогові фінансові операції), а порогова сума фінансової операції збільшена з 150 тис. гривень до 400 тис. гривень [4; 5].

На підставі чого виникає ряд нових проблем, які повинен вирішувати Закон № 361-IX: 1) встановлення правил та порядку проведення перевірки клієнта, 2) порядок отримання інформації від клієнта та формування ризик-профілю, 3) взаємодія суб'єктів фінансового моніторингу з уповноваженими органами, 4) конфіденційність інформації.

FATF висуває вимоги щодо ідентифікації клієнта та перевірки особи на підставі незалежних первинних документів, даних чи інформації, ідентифікації бенефіціарного володільця та вжиття заходів для перевірки його особистості, інформації про ціль та характер встановлюваних ділових відносин, постійної комплексної перевірки транзакцій клієнта на відповідність інформації про клієнта, його бізнес, профіль ризиків, включаючи джерело отримання активів [3]. Це фактично відповідає поняттю належної перевірки, яке в чинній редакції Закону здійснено через перелік. Додатково до положень рекомендацій FATF включено такий змістовий елемент як підтримання актуального стану інформації про клієнта як частину механізму належної перевірки.

Порядок проведення належної перевірки регламентовано Положенням «Про здійснення банками фінансового моніторингу», затвердженим Постановою Правління Національного банку України від 19.05.2020 №65 [8]. За порушення норм якої Національний банк України вже накладає санкції здебільшого у формі письмових застережень. Зокрема такі порушення полягали у «невиконанні обов'язку на постійній основі формувати та вести в електронному вигляді переліки клієн-

тів із установленими/переоціненими установою рівнями ризику ділових відносин (фінансової операції без встановлення ділових відносин) з такими клієнтами, включаючи низький, середній, високий, неприйнятно високий рівні ризику та факти встановлення установою належності клієнтів до категорії PEP»; порушення правил документування належної перевірки [9].

Слід також констатувати, що більшість випадків притягнення до юридичної відповідальності пов'язано саме з ненаданням або наданням недостовірної інформації суб'єктами первинного фінансового моніторингу [10; 11].

Оновленим Законом №361-IX було прямо вирішено колізію щодо розірвання ділових відносин між банком та клієнтом. Так, виникали проблеми правильного застосування норм: Шостим апеляційним адміністративним судом у постанові від 17 березня 2020 року №640/13564/19 вказано, що: «аналіз наведених норм дає підстави для висновку, що встановлення клієнту неприйнятно високого ризику не має наслідком припинення операцій по його рахунку, а лише встановлюються строки, протягом яких банк має знизити ризики, пов'язані з клієнтами, яким встановлено неприйнятно високий ризик» [12]. Постановою ж Верховного Суду від 29 липня 2020 року по цій же справі вказано: «отже, позивач належним чином виконав свої обов'язки, як суб'єкт фінансового моніторингу, запитав документи для перевірки відповідності фінансової операції суті діяльності та/або фінансовому стану клієнта та врахував дану інформацію при прийнятті рішення про розірвання ділових стосунків із ними, в т.ч. з урахуванням фактів надання не в повному обсязі запитуваної інформації» [13]. Вказані позиції є діаметрально протилежними.

На сьогодні Законом № 361-IX урегульовано питання відмови від підтримання чи встановлення ділових відносин в ст. 15. Так, прямо віднесено до переліку підстав розірвання відносин підставу «ненадання клієн-

ентом необхідних для здійснення належної перевірки клієнта документів чи відомостей».

Законом № 361-IX також модифіковано структуру визначення кінцевих бенефіціарних власників. Норми Закону № 361-IX та Закону №1702-VII відображають положення Директиви (ЄС) 2015/849 «Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму» [1]: наявність 25% плюс однієї акції клієнту – фізичній особі, свідчить про факт прямого володіння, частка 25% плюс одна акція або частка власності більше ніж 25% у клієнта, що належить юридичній особі, яка перебуває під контролем фізичної особи (осіб), або кількома юридичними особами, які контролюються тією самою фізичною особою (осіб), є ознакою непрямої власності. Проте, Закон № 361-IX встановлює більш детальні положення щодо визначення кінцевих бенефіціарних власників окремо для юридичних осіб, трастів та інших правоподібних утворень. Для всіх названих груп спільною є категорія «здійснення вирішального впливу». Для трастів додатково кінцевим бенефіціарним власником визнається особа, яка є вигодоодержувачем чи група таких осіб, засновник, довірчий власник чи захисник [4].

Також розширено ознаки здійснення непрямого вирішального впливу. крім детального включення положень директиви додано такі рівнозначні ідентифікатори здійснення вирішального впливу: а) вплив на формування складу, результати голосування органів управління, б) вчинення правочинів, які дають можливість визначати основні умови господарської діяльності в) приймати обов'язкові до виконання рішення, що мають вирішальний вплив на діяльність юридичної особи, трасту або іншого подібного правового утворення, незалежно від формального володіння, г) контролю, володіння, користування або розпорядження всіма активами чи їх часткою, права отримання доходів.

Враховуючи викладене, законодавець зобов'язав суб'єктів первинного фінансового

моніторингу з метою встановлення кінцевого бенефіціарного власника отримувати інформацію про осіб, які здійснюються вирішальний вплив на діяльність клієнта, включно через ланцюг володіння. Для цього на суб'єктів первинного фінансового моніторингу покладено повноваження з перевірки достовірності інформації щодо кінцевого бенефіціарного власника та встановлено право отримувати дані з офіційних документів та інших джерел незалежно від надання структури власності клієнтом, а також із Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

Висновки. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» № 361-IX є актом, направленим на виконання міжнародних зобов'язань, взятих на себе Україною в рамках процесу Євроінтеграції. При цьому, ним приведено законодавство про фінансовий моніторинг у відповідність міжнародному понятійно-категоріальному апарату, а також стану суспільних відносин у сфері фінансового моніторингу. Значна кількість змін стосується закріплення механізмів застосування нових технологій та інформаційних систем, виключення рудиментарних норм та процедур. Також змінилася модель фінансового контролю. Сьогодні основна увага надається саме формуванню ризик-профілю клієнта та діяльності суб'єкта первинного фінансового моніторингу, виключаються підстави для проведення обов'язкового фінансового моніторингу, чим підвищується рівень дискреції суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Удосконалено взаємодію між суб'єктами первинного фінансового моніторингу і суб'єктами державного фінансового моніторингу, зокрема взаємодія з питань надання інформації. Зазначені зміни національного законодавства у сфері фінансового моніторингу повною мірою узгоджуються з вимогами міжнародних стандартів щодо при-

ведення законодавства України у відповідність зі стандартами боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним

шляхом, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення.

Анотація

У науковій роботі здійснено порівняльно-правовий аналіз норм Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» № 1702-VII і аналогічного оновленого Закону України № 361-IX. Проаналізовано норми оновленого законодавчого акту, що регулює відносини фінансового моніторингу, на предмет їх відповідності вимогам міжнародних стандартів запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Визначено, що основні відмінності у нормативно-правовому регулюванні відносин фінансового моніторингу порівняно з попереднім законодавчим актом полягають у розширенні механізмів застосування нових технологій та інформаційних систем, виключення з поля регулювання рудиментарних норм та процедур, внесення змін до понятійно-категоріального апарату. У статті констатовано факт розширення кола суб'єктів фінансового моніторингу первинного і державного рівнів, встановлення засадничого регулювання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на рівні норм-принципів. Модель нормативного регулювання з точки зору застосування принципу ризик-орієнтованого підходу була приведена у повну відповідність вимогам FATF. Встановлено, що більш новим законодавчим актом у сфері фінансового моніторингу розширено інструментарій для виявлення осіб, що здійснюють фактичний вплив на діяльність юридичної особи, введено можливість реабілітації особи та відновлення ділової репутації, саме поняття репутації необхідно мірою деталізували, а ступінь нагляду за іноземними публічними діячами було лише підвищено, одночасно виключивши обов'язок встановлювати високий ризик ділових відносин для національних публічних діячів. Констатовано факт вирішення колізії щодо розірвання ділових відносин між банком та клієнтом нормами оновленого Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». За результатами проведеного дослідження автор дійшов висновку про високий рівень узгодженості змін оновленого національного законодавства у сфері фінансового моніторингу з вимогами міжнародних стандартів щодо приведення законодавства України у відповідність зі стандартами боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення.

Ключові слова: легалізація (відмивання) доходів, фінансовий моніторинг, фінансування тероризму, фінансування розповсюдження зброї масового знищення, рекомендації FATF, стандарти фінансового моніторингу.

Bilinskyi D.O. Concerning prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds from crime, financing of terrorism and financing of proliferation of weapons of mass destruction

Summary

The scientific work provides a comparative legal analysis of the Law of Ukraine «On Prevention and Counteraction to Legalization (Laundering) of Proceeds from Crime, Financing of Terrorism

and Financing of Proliferation of Weapons of Mass Destruction» №1702-VII and similar updated Law of Ukraine № 361-IX. The norms of the updated legislative act regulating financial monitoring relations have been analyzed for their compliance with the requirements of international standards for preventing and combating money laundering, terrorist financing and proliferation of weapons of mass destruction. It has been determined that the main differences in the legal regulation of financial monitoring compared to the previous legislation are to expand the mechanisms of new technologies and information systems, exclusion from the field of regulation of rudimentary norms and procedures, changes in the conceptual and categorical apparatus. The article states the fact of expanding the range of subjects of financial monitoring of primary and state levels, establishing basic regulation of legalization (laundering) of proceeds from crime, terrorist financing and financing the proliferation of weapons of mass destruction at the level of norms and principles. The regulatory model in terms of applying the principle of risk-based approach has been brought into full compliance with FATF requirements. It has been established that a newer legislative act in the field of financial monitoring expanded the tools for identifying persons who actually influence the activities of a legal entity, introduced the possibility of rehabilitation and restoration of business reputation, the concept of reputation was detailed, and the degree of supervision only increased, while eliminating the obligation to establish a high risk of business relations for national public figures. The fact of resolving the conflict on the termination of business relations between the bank and the client by the norms of the updated Law of Ukraine «On Prevention and Counteraction to Legalization (Laundering) of Proceeds from Crime, Terrorist Financing and Financing of Proliferation of Weapons of Mass Destruction» has been stated. According to the results of the study, the author came to the conclusion that the changes in the updated national legislation in the field of financial monitoring are in line with international standards to bring Ukrainian legislation in line with standards to combat money laundering, terrorist financing and financing the proliferation of weapons of mass destruction.

Key words: legalization (laundering) of income, financial monitoring, terrorist financing, financing of proliferation of weapons of mass destruction, FATF recommendations, financial monitoring standards.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму: Директива Європейського Парламенту і Ради від 20. 05. 2015 р. №2015/849. URL:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015L0849&from=EN>
2. Про інформацію, що супроводжує грошові перекази: Регламент Європейського Парламенту і Ради від 20. 05. 2015 р. №2015/847. URL:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32015R0847&qid=1643455856238>
3. Сорок Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF): Рекомендація Міжнародної організації по боротьбі з відмиванням грошей (FATF) від 25.09. 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835_001#Text
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20/ed20220101#Text>
5. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18#Text>

6. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Проект Закону України від 25.09.2019 р. №2179. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66949
7. Чернишов Г. М. Порівняльний аналіз законів України № 361-IX та № 1702-VII у контексті дослідження заходів впливу на вторинну злочинну діяльність. *Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.)*. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 3. С. 227-232. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/13309/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%88%D0%BE%D0%B2%20%D0%93.%20%D0%9C.%20%D0%9F%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%20%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
8. Положення «Про здійснення банками фінансового моніторингу»: Постанова Правління Національного банку України від 19.05.2020 №65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#n13>
9. Національний банк у жовтні застосував до 2 банків та 14 небанківських фінансових установ заходи впливу за порушення вимог законодавства у сфері фінмоніторингу та валютного законодавства. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-u-jovtni-zastosuvav-do-2-bankiv-ta-14-nebankivskih-finansovih-ustanov-zahodi-vplivu-za-porushennya-vimog-zakonodavstva-u-sferi-finmonitoringu-ta-valyutnogo-zakonodavstva>
10. Національний банк у грудні застосував до 2 банків та 4 небанківських фінансових установ заходи впливу за порушення вимог законодавства у сфері фінмоніторингу та валютного законодавства. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-u-grudni-zastosuvav-do-2-bankiv-ta-4-nebankivskih-finansovih-ustanov-zahodi-vplivu-za-porushennya-vimog-zakonodavstva-u-sferi-finmonitoringu-ta-valyutnogo-zakonodavstva>
11. Національний банк у листопаді застосував до 2 банків та 5 небанківських фінансових установ заходи впливу за порушення вимог законодавства у сфері фінмоніторингу та валютного законодавства. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-u-listopadi-zastosuvav-do-2-bankiv-ta-5-nebankivskih-finansovih-ustanov-zahodi-vplivu-za-porushennya-vimog-zakonodavstva-u-sferi-finmonitoringu-ta-valyutnogo-zakonodavstva>
12. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 17. 03. 2020 р., судова справа № 640/13564/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88335418>
13. Постанова Верховного Суду України від 29. 07. 2020 р., судова справа №640/13564/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90652663>